

Aquest llibre es va editar amb motiu de l'exposició temporal «Prehistòria i Còmic», inaugurada el juny del 2016.

DIPUTACIÓ DE VALÈNCIA

President

Jorge Rodríguez Gramage

Diputat de Cultura

Xavier Rius i Torres

MUSEU DE PREHISTÒRIA DE VALÈNCIA

Directora

Helena Bonet Rosado

Cap de la Unitat de Difusió, Didàctica i

Exposicions

Santiago Grau Gadea

EXPOSICIÓ

Projecte expositiu

Museu de Prehistòria de València

Comissariat

Helena Bonet Rosado

Álvaro Pons Moreno

Equip de treball

Francisco Chiner Vives

Eva Ferraz García

Santiago Grau Gadea

Vanesa Mora Casanova

Begoña Soler Mayor

Amb la col·laboració de

Josep Lluís Pascual Benito

Bernat Martí Oliver

Alfred Sanchis Serra

Disseny, instal·lació i muntatge

Francisco Chiner Vives

Imatge del cartell i coberta del catàleg

Paco Roca

Didàctica

Laura Fortea Cervera

Eva Ripollés Adelantado

Ajudant de muntatge

Amadeo Moliner Blay

Fons exposats

Museu de Prehistòria de València

Col·lecció Helena Bonet Rosado

Emmanuel Roudier

Miguel Quesada

Antonio Fraguas «Forges»

Mikel Begoña i Iñaki Martínez «Iñaket»

Ortifus

Mireia Pérez

Philuc

Museu Arqueològic Municipal

Camil Visiedo Moltó d'Alcoi

Animacions 3D

Ángel Sánchez Molina

Audiovisuals

Gravació, edició i muntatge

Render Comunicación, SL

Empreses col·laboradores de la producció

Disseny de la gràfica de l'exposició

Vanesa Mora Casanova

Disseny del material imprès

Marc Granell Artal

Impressió del material de difusió

Impremta Provincial Diputació de València

Transport de l'obra

TTI

Assegurança

Muñiz y Asociados. Generali Seguros

Traduccions anglès / francès

Lambe & Nieto

Marc Tiffagom

Producció

Museu de Prehistòria de València

Reinadecoraciones Espacios para el Ocio y la Cultura

PUBLICACIÓ

Projecte editorial i coordinació

Museu de Prehistòria de València

Equip d'edició

Joaquín Abarca Pérez

Autors dels articles

Helena Bonet Rosado

Ernestina Badal García

Santiago Grau Gadea

Antoni Guiral Conti

Vicky Menor Cuenca

Didier Pasamonik

Álvaro Pons Moreno

Pedro Porcel Torrens

Emmanuel Roudier

Gonzalo Ruiz Zapatero

Begoña Soler Mayor

Joaquín Soler Navarro

Traducció al valencià i correcció

Unitat de Normalització Lingüística de la

Diputació de València

Disseny i maquetació

Marc Granell Artal

Impressió

Pentagraf Impresores, s.l.

AGRAÏMENTS

Cecilio Alonso Alonso

Jorge Iván Arguiz

Suresh Ariaratnam

Emili Aura Tortosa

Gilles Bourgarel

Adam Brockbank

Maggie Calt

Chantal Chéret

Lora Fountain & Associates

Judit Foz Povill

Gloria García

Manuel Gozalbes Fernández de Palencia

Manel Granell

Ben Haggarty

Tanino Liberatore

Cristina Rihuete

Jose María Segura Martí

Museu Arqueològic Son Fornés

Dude Comics

Editorial Toxosoutos

El Patio editorial

Grupo Planeta

NOTA DELS EDITORS

Els autors i els editors d'aquest llibre comuniquen als drethavents de les il·lustracions o d'altre tipus d'imatges no trobats, que poden posar-se en contacte amb l'editorial per a acreditar la seua propietat intel·lectual o d'una altra índole. Contacte: Museu de Prehistòria de València, Tel.: 963 883 627 i gestio.exposicio@ddival.es.

ISBN: 978-84-7795-763-8

DL: V 1293-2016

© dels textos: els autors, 2016.

© de les imatges: els autors, 2016.

© de l'edició: Museu de Prehistòria de València. Diputació de València, 2016.

07

PRESENTACIÓ

Helena Bonet Rosado

09

PREHISTÒRIA I CÒMIC: LA MÀGIA DE LA IMATGE

Helena Bonet Rosado

37

PRIMER VA SER LA CIÈNCIA... DESPRÉS, LA FICCIÓ

Ernestina Badal García i Joaquín Soler Navarro

59

**IL·LUSTRACIÓ PREHISTÒRICA I CÒMIC DE PREHISTÒRIA:
CAMINS DIVERGENTS O CONVERGENTS?**

Gonzalo Ruiz Zapatero

87

LA PREHISTÒRIA EN EL CÒMIC INFANTIL

Antoni Guiral Conti

107

**BARBES, GARROTS I DINOSAURES: ELS
CAVERNÍCOLES DE PAPER**

Pedro Porcel Torrens

125

LA PREHISTÒRIA EN ELS CÒMICS AMERICANS

Álvaro Pons Moreno

149

**ENTRE PEDAGOGIA I PARÒDIA, LA PREHISTÒRIA EN
EL CÒMIC FRANCÒFON**

Didier Pasamonik

167

GRÀCIES LUCY!

Begoña Soler Mayor

193

**EL CÒMIC COM A RECURS DIDÀCTIC PER A
L'APRENENTATGE DE LA PREHISTÒRIA ALS MUSEUS**

Santiago Grau Gadea

219

CONVERSACIONS AMB EMMANUEL ROUDIER

Helena Bonet Rosado

233

CATÀLEG DE SELECCIÓ DE CÒMICS

Vicky Menor Cuenca

ENTRE PEDAGOGIA I PARÒDIA, LA PREHISTÒRIA EN EL CÒMIC FRANCÒFON

Didier Pasamonik

La representació de la prehistòria en el còmic francobelga és inseparable de l'evolució de la història cultural de la nació francesa. Nascuda al segle XIX, la historiografia de la prehistòria a França s'esforça a assentar, durant el Segon Imperi i la Tercera República, una identitat que es remunta als gals, i fins i tot més enllà, a fi de reafirmar la unió d'una nació que, no obstant això, pren el seu nom d'una tribu d'invasors: els francs.

Aquest *corpus* històric és contemporani als treballs sobre el llegat de Charles Darwin (*L'origen de les espècies*, 1859) que va crear el desconcert i l'escepticisme afirmant la possibilitat que l'home descendira del simi. Els caricaturistes li van atribuir immediatament trets de primat i aquest sincretisme es va assentar durant molt de temps en l'imaginari col·lectiu ^①. Els successius descobriments de fòssils diferents dels de l'*Homo sapiens*, l'home de Neandertal a Alemanya (1856) i l'home de Cromanyó a França (1868), van popularitzar aquest període de la història que van confirmar la intuïció de Darwin.

Aquest *corpus* va acompanyat també de la gestació d'una «teoria de les races» popularitzada pels treballs de Joseph-Arthur de Gobineau (*Assaig sobre la desigualtat de les races humanes*, 1853) on es donava una justificació pseudocientífica al destí dels pobles civilitzats, suposadament dominadors dels pobles salvatges, els quals consideraven molt pròxims els primers homínids. Amb el pretext del triomf de la raó, aquest embolic científic no sols va preparar el terreny d'un racisme criminal sinó que, de forma més prosaica, també va servir de pretext moral per a l'aventura colonial europea a Àsia, Àfrica i a les Amèriques, i va donar a Occident la posició de mascaró de proa de la civilització.

El còmic, gran creador de tòpics, difon molt bé aquests clixés perquè s'emmarca en una tradició escolar que, seguint les recomanacions del filòsof David Hume, utilitza la imatge per a l'educació dels joves.

① Caricatura de Charles Darwin com una mona, en la portada de la revista satírica francesa *La Petite Lune*, 1878.

El reconeixement del nové art^{*} es va assentar progressivament, com és ben sabut, els anys cinquanta. Primer, amb la demostració del seu valor educatiu en la primera meitat del segle xx. Això era imprescindible, atès que els primers mestres de l'escola pública -els famosos «hússars negres de la República»- consideraven que el còmic «desaprenia a llegir». Després, amb el reconeixement de la seua qualitat artística, als anys 1960-1970 (primeres exposicions, primers festivals, etc.). I, finalment, per la seua transcendència política a partir del 1970 (*Hara Kiri*, *Charlie Hebdo*, etc.). No es pot analitzar cap d'aquestes produccions sense fer referència a aquest context editorial, artístic i polític.

DE LA RECERCA DEL FOC ► A TARZAN

En el camp de la ficció, la influència del novel·lista belga J.-H. Rosny *aîné* ('el major'), amb la seua obra més coneguda, *La guerre du feu* (1909), va tindre un paper determinant en la definició icònica de l'home prehistòric. L'autor situa la seua trama 100.000 anys arrere, en el temps dels «homes de les cavernes». Confronta dos herois: Naoh, fill del Lleopard, altiu, fi, esvelt i refinat, que fa front a Aghoo, fill de l'Ur, descrit com un bèstia «pelut», d'aspecte simiesc. Un altre model se superposa a aquesta representació: és el personatge d'Edgar Rice Burroughs, *Tarzan of the Apes* (1912), «l'home simi», la publicació del qual és contemporània a *Lost World (El món perdut, 1912)* d'Arthur Conan Doyle. Ja ho trobem, per exemple, en *Tumak, fill de la selva* de Raymond Poivet i Georges Fronval, adaptació d'una pel·lícula de Hollywood^{**}, *l'Intrèpid*, del 1948.

La novel·la de J.-H. Rosny *aîné* ha sigut adaptada tant pel belga Fred Funcken en la revista *L'Explorateur* (1948)⁽²⁾ com pel francès René Pellos en *Zorro* (1950)⁽³⁾. Si bé el belga ens dóna una visió prehistòrica de *Tarzan*, com ho evidencia el tapall de pell de lleopard, la versió de Pellos -un dibuixant molt popular no sols pels seus dibuixos esportius sinó també per *Pieds nickelés* que ell havia représ el 1934, després de la mort del seu creador Louis Forton- es distingeix per una caracterització d'acord amb les ideologies del segle XIX: Naoh és una espècie de *kourós* imberbe i reflexiu, el perfil apol·lini del qual no deixa de ser una evocació a l'estatuària feixista, en contraposició als éssers peluts i encorbats, estúpids i agressius, més pròxims als grans simis que a l'*Homo erectus*.

* Per què el nové art? El redactor cap d'*Spirou*, Yvan Delporte, ho explica en la introducció d'una «Història de les històries en imatges» (*Spirou*, núm. 1.392, 17 de desembre de 1964), i reprén els grans noms del còmic, sobretot de l'americà: havent-ne assolit el cinema el setè lloc, darrere de l'arquitectura, la pintura, l'escultura, la música, la poesia i les arts dramàtiques, la televisió se'n va adjudicar el vuité. El còmic se'n va atribuir aleshores el nové, tot i que, com precisa Delporte, precedeix objectivament el cine i la televisió, sense que ni tan sols calga prendre com a referència la Columna Trajana i les pintures egípcies que ja són, segons Delporte, «històries en imatges».

** *One Million B.C.*, de Hal Roach i Hal Roach Jr. (1940).

La llei francesa «per a la protecció de la joventut», votada el 3 de juliol de 1949 amb 422 vots a favor i 181 en contra (comunistes i afins), va ser promulgada el 16 de juliol de 1949 després de llargues discussions i alguns canvis polítics prou escandalosos. D'allí va sorgir una «Comissió de Vigilància i Control» presidida per un conseller d'estat i composta per membres, nomenats per a dos anys, en representació de sis ministeris, l'educació pública i privada, el poder judicial, l'Assemblea, els moviments juvenils, la Unió Nacional d'Associacions de Famílies i només sis membres de la premsa. Va començar a treballar a març del 1950 i estava controlada per catòlics i comunistes, principals editors de la premsa juvenil.

◀ L'ENFOCAMENT PSEUDOHISTÒRIC

En l'article 2, aquesta llei estipula que tota publicació destinada a la joventut no podrà incloure «...cap il·lustració, cap relat, cap crònica, cap rúbrica, cap anunci que presente una imatge a favor del vandalisme, la mentida, el robatori, la peresa, la covardia, l'odi, el llibertinatge o tots aquells actes qualificats com a crims o delictes amb tendència a desmoralitzar la infància o la joventut».

En la pràctica, aquesta llei estableix un proteccionisme, sobretot, contra el còmic americà per a gran disgust de Paul Winkler, el creador de *Journal de Mickey*, cap d'*Opera Mundi* i el representant a Europa dels sindicats americans. Actiu oponent a aquesta llei, va difondre un informe a cada diputat de l'Assemblea Nacional denunciant, entre altres temes, la política de quotes que la determinava.

D'aquesta manera, la premsa infantil i juvenil havia de tindre la seua quota d'autors francesos (25%) en articles en relació amb el nombre de còmics en el periòdic. La Comissió decidia si la moralitat de les publicacions era d'acord

La guerre du feu de Fred Funcken publicada en la revista *L'Explorateur*, 1948. 2

La guerre du feu de René Pellos publicada en el setmanari *Zorro*, 1950. 3

Les Timour. La tribu de l'homme rouge, de Sirius i guió de Xavier Snoeck. Images de l'histoire du monde. Ed. Dupuis, 1953. 4

amb la llei. El seu poder s'estenia igualment als àlbums. Tots aquests llibres havien de tindre un depòsit d'exemplars en el Ministeri de Justícia, que els remetia a la Comissió per al seu «control».

Aquesta nova situació provoca una producció intensa de còmics molt instructiva, en particular els històrics, com *Les histoires de l'oncle Paul* en el setmanari *Spirou* o *Les Histoires vraies* en *Le Journal de Tintin*. L'escriptor Xavier Snoeck, que proporcionava relats històrics per a *Spirou*, inspira la sèrie de *Les Timour* (1953) 4, el llinatge de generacions dels quals conta la història del món. La primera narració relata les aventures de «la tribu de l'home roig». La lluita entre clans pel menjar acaba en una massacre. El jove guerrer pèl-roig Timour i un jove assaltant ferit, Naoûm, decideixen unir-se per a sobreviure. S'enfronten a diversos animals salvatges (mamuts, urs, óssos gegants, etc.), alhora que descobreixen els seus congèneres: pescadors dels pantans, tribus troglodites... És la lluita per la supervivència de forma permanent, en un context relativament realista.

Aquesta seqüència, que només apareix en un volum, ja que a la família dels Timour li queden molts segles per descobrir, a Édouard Aidans li va donar

la idea de llançar el 1962, en *Le Journal de Tintin*, la sèrie *Tounga*. S'inspira clarament, una vegada més, en la novel·la de J.-H. Rosny *ainé*. *Tounga*, el guerrer més valent de l'horda dels ghmours, defensa els seus de les tribus enemigues, dels mamuts, els felins dents de sabre (o *Smilodons*), els urs, els goril·les gegants i fins i tot d'un tiranosauure (!). El dibuix és més realista que el de *Les Timour*, però aquest verisme evoluciona cap a una atmosfera més fantàstica sota la influència de *Rahan*, que el succeirà alguns anys més tard.

I Creat per al número u de *Pif Gadget* del 3 de març de 1969, és a dir, set anys després de *Tounga*, *Rahan*, «el fill dels temps feroços», és dibuixat per l'enginyós André Chéret que va ser l'introduïdor en el còmic francès de les anatomies enèrgiques del còmic americà, com el *Tarzan* de Hogarth o els *Fantastic Four* de Jack Kirby.

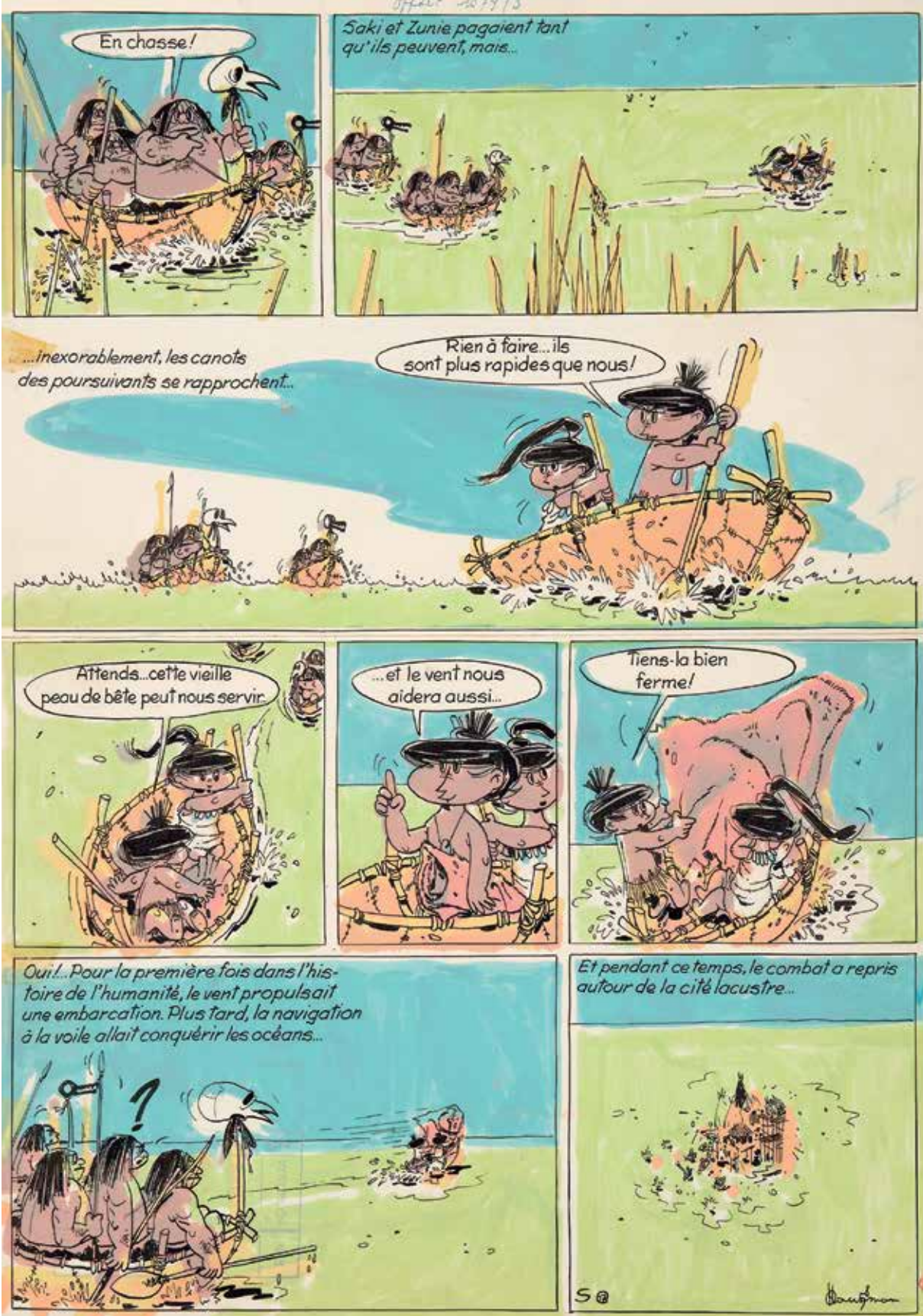
◀ EL FILL DELS TEMPS FERÒÇOS

A causa del context de la seua publicació, aquest còmic va tindre un impacte rotund en el públic francòfon. *Pif Gadget*, i aquesta dada és poc coneguda, va estar finançat pel Partit Comunista Francès, l'electorat del qual encara era molt important en aquella època. El PCF havia decidit reactivar el seu setmanari per a la joventut, *Vaillant*, amb un nom nou: *Pif* 'nàpia' o 'nassut', adjuntant-li un *gadget* 'artefacte'. La imaginació dels creadors del periòdic va fer meravelles: les vendes de *Pif Gadget* es van estabilitzar en més de 500.000 exemplars per setmana, i a vegades en van arribar al milió, molt per damunt dels altres títols de premsa per a joves. El guionista de la sèrie, Roger Lécureux, es va afanyar a infondre en la sèrie els valors educatius i *socials* defensats pel Partit Comunista: col·lectivisme de bona qualitat, eminència del progrés, demonització del lucre capitalista, etc.

Amb un físic desenvolupat, cabells rossos i grans sentiments, *Rahan* combatia l'obscurantisme, l'immobilisme, l'estupidesa, les supersticions, les idees del passat. És un dels còmics més difosos als anys 1970; el personatge tenia dret a la seua pròpia edició mensual, acompanyada, com ha de ser, del seu artefacte adequat: el matxet o el collar de dents de fera, de plàstic. Chéret, excel·lent dibuixant d'animals, reuneix la majoria de les criatures del bestiar prehistòric que descriu amb una gran força gràfica i narrativa. La sèrie no repara massa en consideracions històriques; *Rahan* es llava amb sabó i s'afaita amb el seu matxet. Aborda el tema del lucre corrupte, del feminisme o fins i tot dels efectes nocius de la droga. Hi aflora una certa sexualitat, que alguns van qualificar d'«*Homo eròtic*», però sense arribar mai a caure en la vulgaritat.

I *Rahan* va ser el model imperant durant un període llarg, però amb els anys aquest tipus de còmic clàssic va quedar un poc desfasat. Primer pel seu

◀ L'ENFOCAMENT HISTÒRIC

grafisme, després per les seues referències historiogràfiques. L'aparició, d'un costat, del còmic documental, la influència del còmic americà i, finalment, el cine de Hollywood amb *El Senyor dels Anells*, especialment, o *La guerre du feu* de Jean-Jacques Annaud, Cèsar a la millor pel·lícula i al millor director a Cannes el 1982, van modificar la percepció estètica de l'Edat de Pedra.

El treball d'Emmanuel Roudier va contribuir enormement a aquesta renovació. Nascut el 1971 a la regió de París, diplomad en arts, Roudier, apassionat de l'arqueologia, treballa en un primer moment com a il·lustrador per a joves. Prompte es passa al còmic amb el cicle de *Vo'hounâ* (Soleil, 2002-2005), paral·lelament al cicle *Néandertal* (tres àlbums de l'editorial Delcourt, 2007-2011). El seu treball rep diversos premis i s'exposa al Museu Arqueològic Nacional de Saint-Germain-en-Laye, al Museu de Neanderthal de Mettmann a Alemanya, al Museu de l'Home i al Museu Nacional de Prehistòria de Les Eyzies a França. També a ell se li deu una inevitable adaptació de *La recerca del foc* (tres volums, Delcourt, 2012-2014).

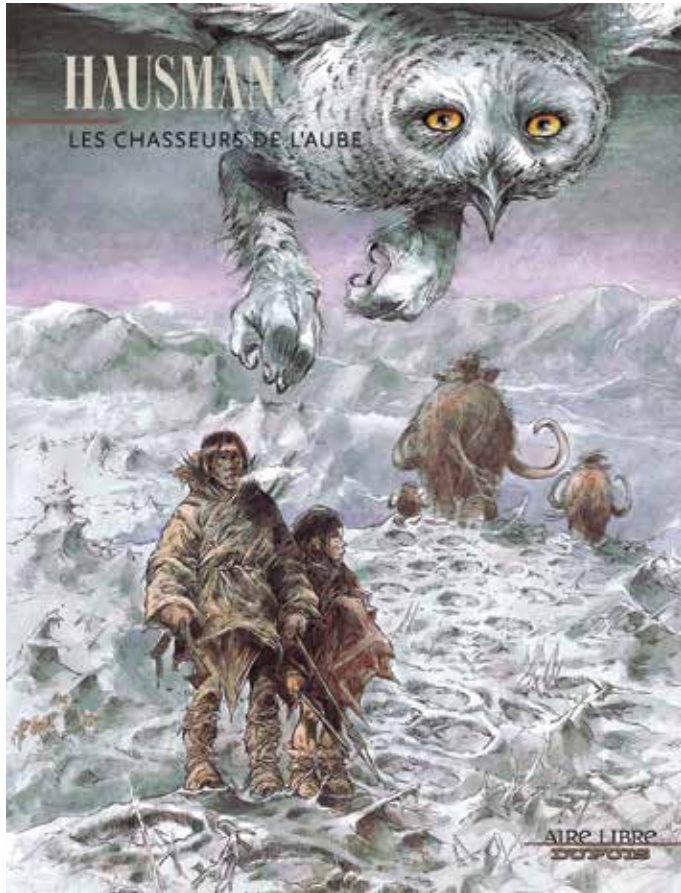
I Destaca en la producció francesa una sèrie d'obres amb un enfocament més romàntic, menys documental. La idea central és la del «bon salvatge» o la del «noble salvatge», és a dir, l'home en el seu estat natural, sense la corrupció de la civilització, tal com el va definir Rousseau en el seu *Discurs sobre l'origen i els fonaments de la desigualtat entre els homes* (1755). Dos exemples il·lustren aquesta temàtica: *L'Âge de raison*, de Matthieu Bonhomme (Carabas, 2002), i *Les chasseurs de l'aube*, d'Hausman (Dupuis, 2003).

◀ L'ENFOCAMENT ROMÀNTIC

Hausman, un dibuixant d'animals excepcional, ja havia tocat el tema de la prehistòria amb *Saki et Zunie en Spirou*, el 1958 ⁵. Saki és un xic solitari, abandonat i a la recerca de la seua ànima bessona. És un jovenet hàbil capaç de domar diversos mamuts, un tigre i una mona. En el viatge, coneix Zunie que tracta de retrobar la seua horda i que es converteix en la seua amiga. Les primeres aventures tenen aquell to pedagògic que tornarem a trobar durant alguns anys en *Rahan*: els invents serveixen de pretext per a crear les històries. És una sèrie ecològica que s'avança al seu temps: la naturalesa juga un paper central i ha de respectar-se.

Hausman reprén el tema de la prehistòria quaranta-cinc anys més tard amb *Les chasseurs de l'aube* (Dupuis) ⁶. Ací, tot seguint la tendència del moment, la tècnica gràfica és més pictòrica, la qual cosa li permet captar ambients dignes de l'alba de la humanitat. En ella, de nou, un jove guerrer troba una xica la convivència de la qual amb els animals l'ha convertida en salvatge. El jove tracta de seduir-la, com el Petit Príncep amb el rabosot, perquè la civilització ha de suplantar obligatòriament la bestialitat.

Saki et Zunie de Hausman, publicat en la revista *Spirou*, 1958. ⁵

⑥ *Les chasseurs de l'aube* de René Hausman.
Ed. Dupuis, 2003.

L'Âge de raison de Matthieu Bonhomme. ⑦
Ed. Carabas, 2002.

L'Âge de raison de Matthieu Bonhomme (Carabas, 2002) ⑦ s'inspira clarament, pels seus personatges que esbossen un llenguatge articulat, en la pel·lícula *La guerre du feu* (1981) de Jean-Jacques Annaud, basada en la novel·la de Rosny aîné, el cartell de la qual, dibuixat per Philippe Druillet ⑧, anuncia tota la dimensió expressionista. Aquest àlbum completament mut sedueix pel seu dinamisme i la capacitat d'aconseguir que el lector s'identifiqui amb aquells primers homes. La urgència de la seua realització, imposada pels imperatius econòmics, en contribueix a l'èxit. L'experiència supera totes les seues expectatives: l'obra es fa amb el premi al Primer Àlbum 2003 a Angulema.

Aquests dos exemples són la prova que els creadors de còmic no poden alliberar-se de certes imatges bíbliques: Adam i Eva hi subjauen implícitament, expulsats nus de l'Edén, és la parella original. Aquest retrobament inesperat, i probablement inconscient, entre l'historicisme científic, sorgit del positivisme, i l'espiritualitat ancestral bíblica demostra que l'home occidental no pot, en les seues representacions fictícies, escapar als processos d'identificació en la construcció de la seua personalitat.

- 8 Cartell de la pel·lícula *La guerre du feu* de Jean-Jacques Annaud, 1981.

L'ENFOCAMENT PARÒDIC I DECONSTRUCTIU

Afortunadament, el còmic, que s'ha desenvolupat molt en el camp humorístic, s'ha ocupat molt prompte en la deconstrucció de la història. Tots coneixem la representació de l'home prehistòric estirant el cabell a la seua dona. D'on ve aquest clixé? Igual que el de la dona corrent i amenaçant amb un corró, es perd en la nit dels temps.

Des d'*Astèrix* (1959), els autors de còmics han après, afortunadament, a distanciar-se de la història. En les aventures del gal, el menhir juga un paper important, ja que és el complement favorit d'Obèlix⁹. No obstant això, sabem que el menhir no és gal sinó molt anterior, probablement d'origen celta, preexistent en més de set segles als contemporanis de Vercingetòrix, és a dir, al final de la prehistòria.

René Goscinny escriu: «Recentment, durant una curta estada en un país ric en restes arqueològiques, m'han sorprés els comentaris dels guies turístics per com són d'imprecisos i poètics [...] Cal dir que les seues explicacions estan basades en conclusions d'historiadors que poc poden dir pel que fa a documentació rigorosa i irrefutable. Els molt infeliços s'han vist obligats a reconstruir una veritat històrica a partir de baixos relleus a penes visibles, de restes d'estàtues mutilades, d'engrunes de manuscrits quasi il·legibles, de fragments d'ossos i d'utensilis misteriosos, a més d'altres deixalles. Pense que el maia mitjà, l'inca del carrer i el No Ningú asteca quedarien estupefactes en escoltar la història que els seus llunyans descendents contenen de la seua vida quotidiana»^{***}. Per tant, la llicència poètica, quan està clarament assumida, permet tot tipus de llibertats, sobretot des que la Comissió de censura va tancar les seues portes a principi dels anys setanta del segle passat.

Figura d'Obèlix, tallador de mehnirs. 9

Mentre que als Estats Units és molt popular que la prehistòria siga objecte de burla, potser per la influència dels creacionistes, tant en els *comic strips* (*B.C.* de Johnny Hart, 1958) com en els dibuixos animats (*The Flintstones*, 1960), el còmic francobelga tardarà algun temps a entrar en aquest registre. En *Spirou: Le voyageur du Mésozoïque* (1960)¹⁰, el comte de Champignac troba un ou intacte de dinosaure, la qual cosa dóna lloc a l'aparició d'una d'aquelles encantadores bèsties en un món modern, com ocorreria més tard amb el pterodàctil en *Adèle Blanc-Sec* de Jacques Tardi (1976)¹¹, inspirat al seu torn en *Gloves*, una estampa d'Alfred Kubin.

▮ Les primeres representacions de l'home prehistòric a França són essencialment humorístiques. S'esmenten generalment *Les Aventures de Ra et Ta écoliers de la préhistoire* de Maurice Cuveillier (1928), *Mitou et Toti à travers les âges* d'Alain Saint-Ogan.

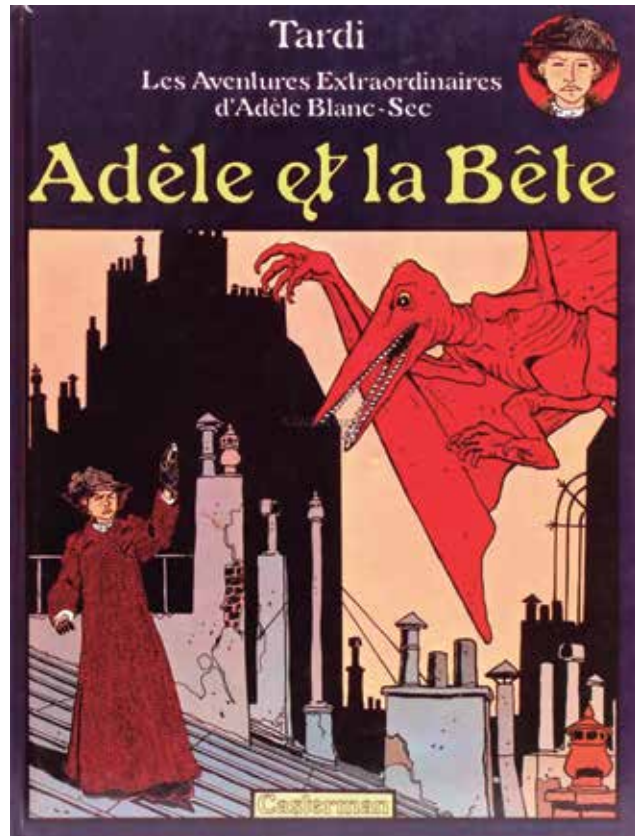
El 1948, el dibuixant Jean Huet, anomenat Jean Ache, va concebre *Archibald, le costaud sentimental*, que es va convertir en *Archibald, l'homme de la préhistoire* en *Pilote*, el 1965¹². La sèrie va destacar entre els lectors però, al contrari d'altres publicacions, cap àlbum no n'assolí l'èxit, per això va caure en oblit. Dirigida en un principi al públic adult, aquesta paròdia no molesta per la historicitat.

La majoria de les creacions posteriors són més del mateix, ja siga *Nabuchodinosoure, Prélude à l'apeupréhistoire* (1991, Dargaud)¹³ de Roger Widenlocher (dibuixos) i Herlé (guió), on l'heroi Nab descobreix totes les meravelles de la civilització, des de l'escriptura (amb tinta de polp) fins al telèfon mòbil

◀ **L'HUMOR, PRINCIPAL CANALITZADOR DEL CLIXÉ PREHISTÒRIC**

^{***} «Suivez le guide», en *L'humeur de...* René Goscinny, *Le Figaro Littéraire*, 14 d'agost de 1976.

⑩ *Le voyageur de Mésozoïque* de Franquin. Les aventures de Spirou et Fantasio, núm. 13. Ed. Dupuis, 1960.

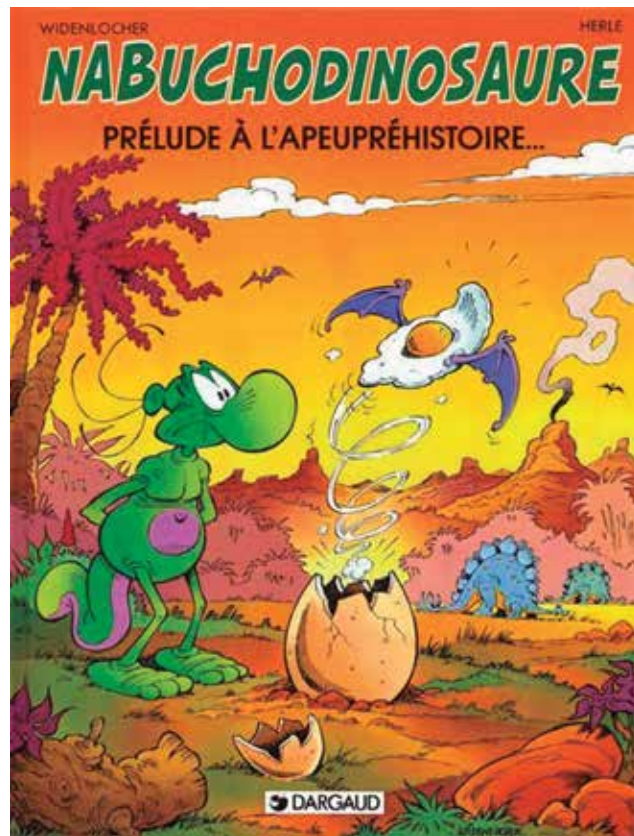
⑪ *Adèle et la Bête* de Jacques Tardi. Les aventures extraordinaires d'Adèle Blanc-Sec. Ed. Casterman, 1976.

(un lloro), o ja siga *Larh-Don, fils de l'âge bête* de Didier Cassegrain, *Dav et Vatine* (Soleil, 2012), una espècie de Titeuf de les caveres, que traspassa les maleses infantils a un món de dinosaures, que es van fer molt populars des de *Jurassic Park* (1992).

La Vallée des Merveilles de Joann Sfar (Dargaud, 2006) ⑭ s'assembla a tota l'obra d'aquest dibuixant procedent de l'Association, marca per excel·lència de l'autobiografia i de l'autoficció. Dibuxant-se, molt sovint, com un ingenu amb una curiositat de xiquet, Sfar narra la vida quotidiana de la seua família des d'una ficció històrica humorística impregnada d'ironia.

SILEX AND THE CITY ▶

Però el major èxit en aquest gènere és indiscutiblement *Silex and the City* de Jul (Dargaud, 2009) ⑮. Molt popular gràcies a la seua adaptació com a sèrie de televisió en la cadena francoalemanya Arte, que està en la quarta temporada el 2015. Aquesta meravella d'anacronisme delirant assumeix totes les rrelliscades semàntiques i tots els xocs temporals. Jul ens conta les aventures de la família Dotcom, dels seus amics i veïns, capta amb destresa les icones del nostre temps -essencialment procedents del cine i de la televisió-, i juga meravellosament amb els patronímics per a generar

arguments per a un guió que, partint d'allò més absurd, va guanyant en coherència. L'arbre genealògic passa per Julius Dotcom «un ex del Maig del 68000 abans de Jesucrist» i per Madame Finkelstein, una amiga *arqueoyidis* de Julius, fins a arribar a aquesta família d'*Homo erectus* amb fills *alter-darwinista radicals* que són els Dotcom. La filla de la parella, Web Dotcom, vol casar-se amb Rahan de la Pétaudière, una espècie de fill de Sarkozy de bon barri, però el seu pare, Crao de la Pétaudière****, *aristosapiens* autèntic, tracta d'impedir aquest matrimoni desigual. No sabríem enumerar ací totes les subtileses d'aquesta sèrie, la traducció de les quals ha de ser un verdader maldecap, que es llig i rellig amb tant de plaer que cada relectura ens descobreix noves joies.

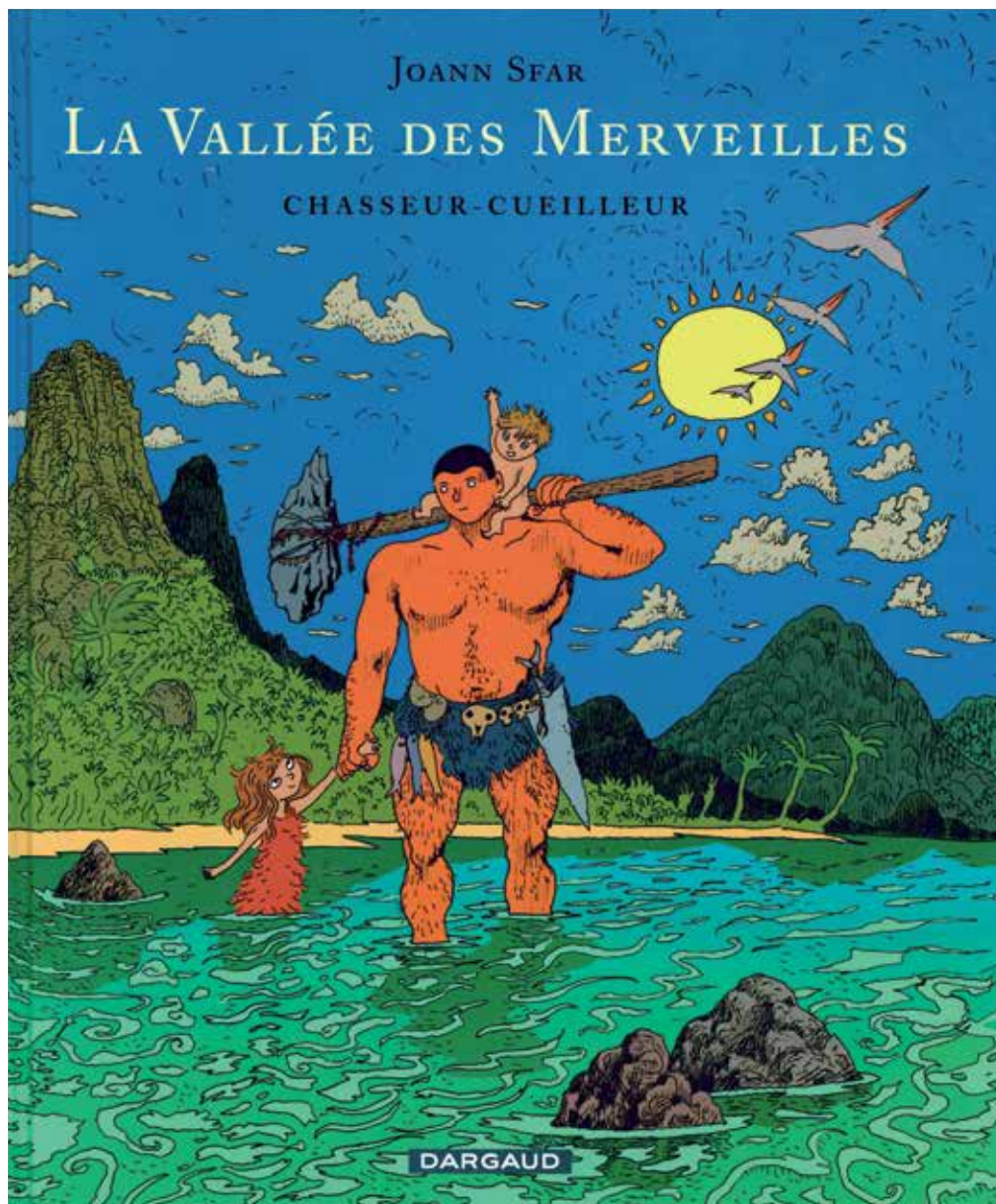
Archibald, l'homme de la préhistoire. Pilote. Le journal d'Asterix et Obelix, 1965. 12

Nabuchodinosaur. Prélude à l'apeupréhistoire..., tom 1 d'Herlé i Widenlocher. Ed. Dargaud, 1991. 13

- I No m'agradaria concloure sense evocar l'interès que tenen els autors de còmics per l'art rupestre, considerat per alguns historiadors com l'origen del nové art. Hi destaca *L'art préhistorique en bande dessinée* d'Éric Le Brun (Glénat, 2012), que restitueix la creativitat dels primers homes amb un extraordinari enginy, ja siga en l'àmbit del dibuix com de l'escultura, els adorns i la música.

◀ L'ART PREHISTÒRIC

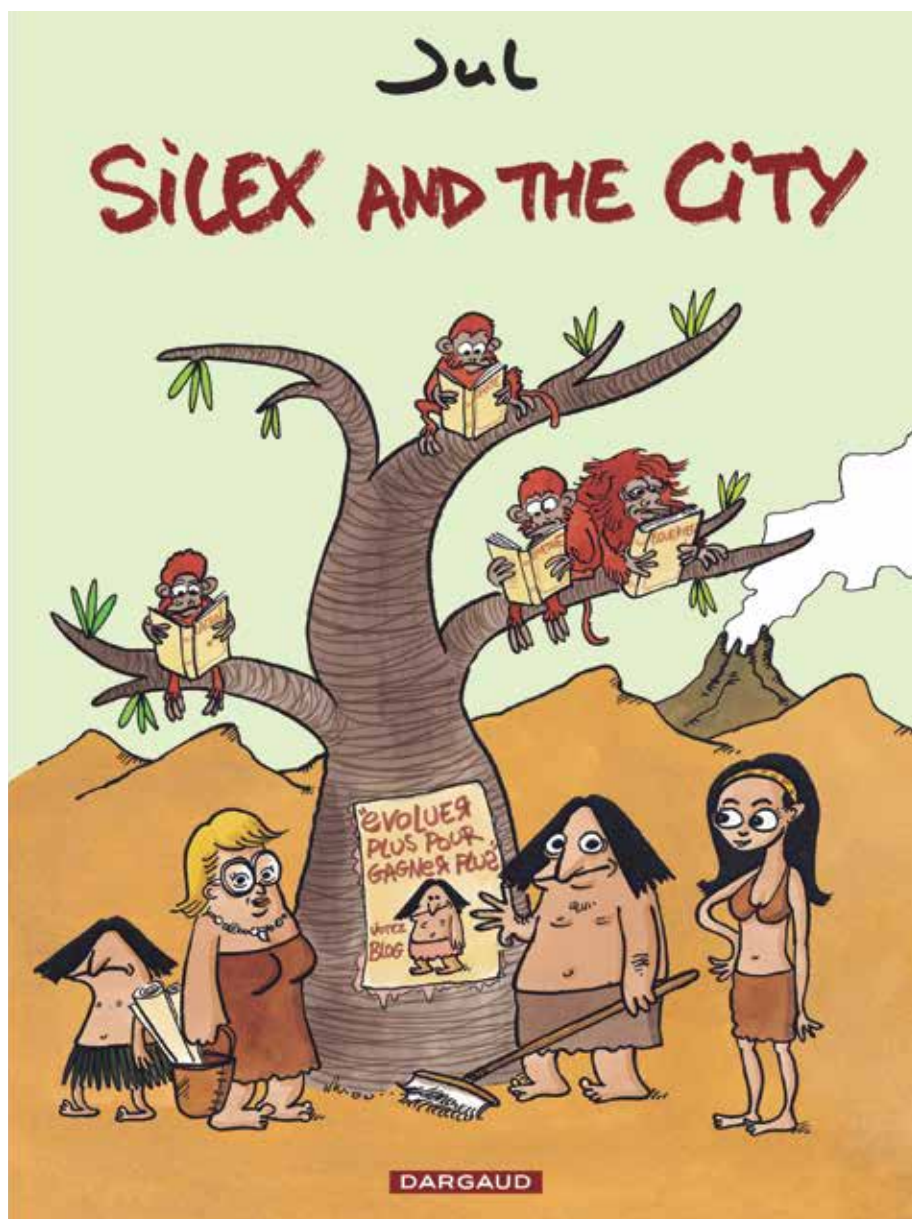
**** El pare de Rahan, de Chéret et Lécureux, també es deia Crao: l'homenatge hi és evident.

- 14 *La vallée des merveilles. Chasseur-cueilleur* de Joann Sfar. Ed. Dargaud, 2006.

En el segon tom es visiten els jaciments emblemàtics de l'art prehistòric, com la cèlebre cova de Lascaux, i abunda en anècdotes sobre la vida quotidiana d'aquests primers artistes.

Un esment especial és per a *Rupestres*, obra d'un col·lectiu impulsat per David Prudhomme i constituït per Étienne Davodeau, Emmanuel Guibert

i Marc-Antoine Mathieu, un grup que, durant dos anys, va visitar regularment les coves decorades del Paleolític per a observar-les i dibuixar-les. L'àlbum relata el seu periple i el diàleg, a pesar dels segles, amb els creadors d'aquestes obres mil·lenàries que, com deia André Malraux en *Les voix du silence* (Gallimard, 1951), «arranquen a les nebuloses el cant de les constel·lacions».

Silex and the City, tom 1 de Jul. 15
Ed. Dargaud, 2009.